

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017

Innerstaden 1:14, fornlämning 20

SÄKERHETSPOLLARE

Malmö stad, Malmö kommun
Skåne län

SKÅNE
ARKEOLOGI

Skånearkeologi
Rapport 2020:6

Per Sarnäs

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017

Innerstaden 1:14, fornlämning 20

SÄKERHETSPOLLARE

Malmö stad, Malmö kommun
Skåne län

Skånearkeologi

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017

Innerstaden 1:14, fornlämning 20

Säkerhetspollare

Malmö stad, Malmö kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2020:6

Författare: Per Sarnäs

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Undersökningsområdet från Adelgatan mot Stortorget

© Skånearkeologi 2020

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Äldre undersökningar	7
Undersökningsresultat	8
Fynd	8
Lerbottnar	9
Hus vid Stortorget	9
Latrin 1	9
Latrin 2	10
Latrin 3	10
	12
Brunn 1–2	12
Brunn 3	12
Brunn 4	12
Hus vid Adelgatan	12
Tolkning och källkritik	12
Bebyggelse	14
Måltider och dess konsekvenser	16
Kommunikation	16
Referenser	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18

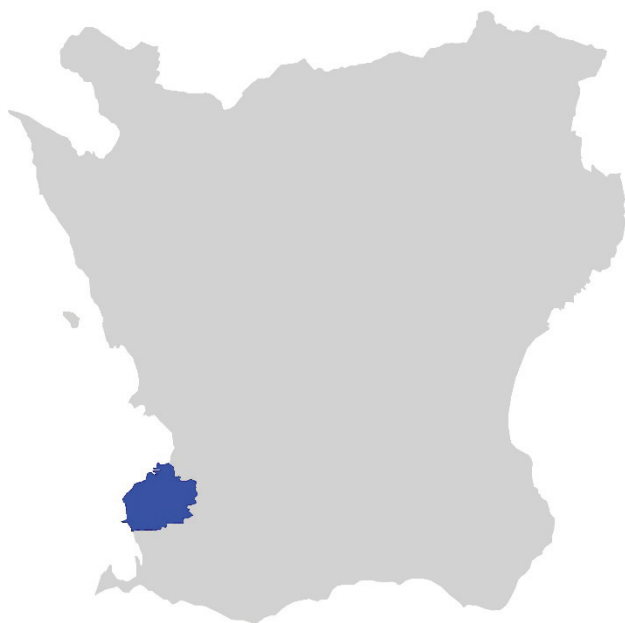
Bilagor

Bilaga 1 Fyndlista

Bilaga 2 Osteologisk analys

Bilaga 3 Keramikanalys

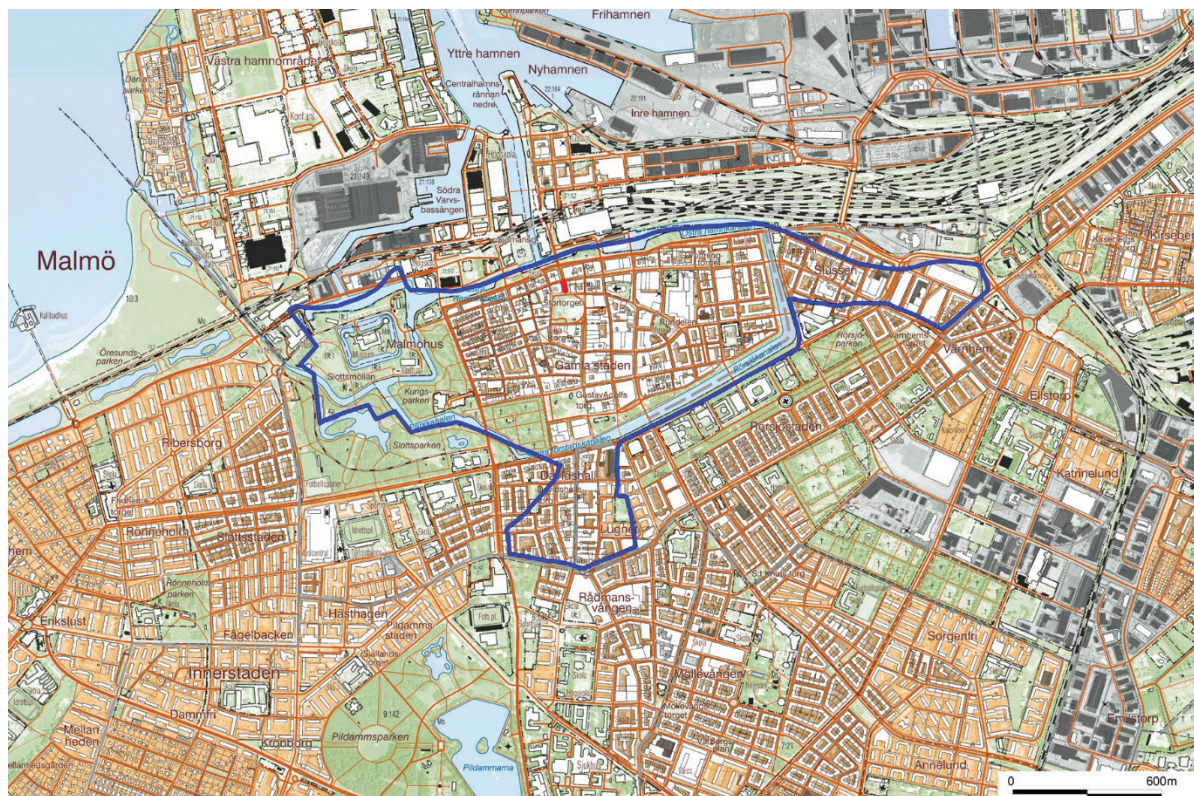
Bilaga 4 Fyndfoton

Figur 1. Karta över Skåne med Malmö kommun markerat med blå färg.

Figur 2. Del av fastighetskartan över Malmö med stadens medeltida och historiska utbredning markerat med blå linje. Hamngatan är markerat med ett rött streck i norra delen av fornlämningen.

© Lantmäteriet

Sammanfattning

Med anledning av att Malmö stad vill minska riskerna för terrorattacker med fordon genom att installera hydrauliska pollare som kan tryckas upp och spärra Hamngatan vid större evenemang, beslutade Länsstyrelsen om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning då Hamngatan ligger inom Malmö medeltida och historiska stadsområde.

Kvarteret Gripen sträckte sig längs hela norra sidan av Stortorget innan Hamngatan förlängdes åren 1867–68 genom att en i kvarteret genomgående fastighet togs i anspråk och samtliga byggnader revs mellan Stortorget och Adelgatan. I samband med förberedelserna inför Baltiska utställningen 1914 breddades Hamngatan till sin nuvarande bredd.

I det drygt 110 m² stora schaktet framkom fem grundmurar, 5–6 lerbottnar, fem brunnar, 2–3 latriner, en källare och ett stolphål. De fynd som framkom härrör till övervägande delen från två latriner.

Den tidigaste keramiken från Hamngatan i Malmö kan sannolikt dateras till 1200-talet. Dessa fynd framkom dels vid framrensning av lerbottnar, dels i ytan av en brunn. Från denna tid finns skärvor efter kannor av inhemskt äldre glaserat rödgods, skärvor till en trebensgryta av yngre svartgods från Tyskland samt ett protostengods från Siegburg i Tyskland. I fyndmaterialet förekommer få keramikskärvor från perioden 1300 till slutet av 1500-talet. Från omkring 1600 dominerar det yngre glaserade rödgodset av inhemsk proveniens, men det finns även skärvor efter importerad keramik i olika godstyper. Keramiken utgörs av fajanser och majolika från Holland, rödgods och vitgods från Tyskland, flera olika typer av stengods från Tyskland, jdepotter från Danmark samt en kruka från Polen/Böhmen. Av det holländska materialet kan en aladåbform noteras och sammantaget är materialet exklusivt. De framkom även några fragment av kritpipor.

Djur- och fiskben från lerbottnar och latriner analyserades. De identifierade benen kommer till största delen från fisk där sju arter och tre artgrupper finns representerade, fördelade på 471 fragment. Fiskarterna utgörs av torsk, sill, spätta, skrubba, makrill, simpa samt abborre och fiskgrupperna utgörs av torskfisk, plattfisk och karpfisk. Det finns även 91 fragment fördelade på nötboskap, svin, får/get och hare samt höns och gås.

I den ena latrinen framkom en muskötkula, en dolkknapp till en testikeldolk och en bit bly som kan ha varit en fönsterinfattning. I en brunn under latrinen påträffades en sländtrissa av bly och en järnkula som kan ha varit en handgranat. I den andra latrinen påträffades en islägg och en luskam, båda tillverkade av ben.

De äldsta lämningarna utgjordes av lerbottnar i vilka det förekom fiskben och fiskfjäll. Vid framrensning av lerbottnarna påträffades två skärvor stengods av siegburgtyp och en skärva äldre rödgods.

En brunn har daterats till 1200–1400-tal utifrån fynd av keramik som framkom i ytan av brunnen.

I norra delen av schaktet, vid Adelgatan, framkom två grundmurar som då de låg i 90 graders vinkel mot varandra torde härröra från samma hus. Huset bör vara medeltida då de hus som beskrivs på 1600-talet är uppförda i korsvirkesteknik medan grundmurarna har utgjort grunden till ett tegelhus. I södra delen av schaktet, vid Stortorget, framkom rester av en källare som bör ha tillhört ett hus som rivits någon gång kring sekelskiftet 1500–1600-talet.

De insamlade fynden härrör mestadels från två latriner. Keramiken som framkom i dem har daterats till 1600-tal. I framförallt den ena latrinen framkom stora mängder keramik och fiskben.

Figur 3. Det undersökta schaktet inlagt på Isbergs karta över Malmö.

Inledning

Med anledning av att Malmö stad vill minska riskerna för terrorattacker med fordon genom att installera hydrauliska pollare som kan tryckas upp och spärra Hamngatan vid större evenemang, beslutade Länsstyrelsen om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning då Hamngatan ligger inom Malmö medeltida och historiska stadsområde.

Keramiken har gåtts igenom av Torbjörn Brorsson vid Kontoret för keramiska studier. Fisk- och djurben har analyserats av osteolog Lena Nilsson. Konserveringen har utförts av Tomas Lindell vid Malmö museer.

Topografi och fornlämningsmiljö

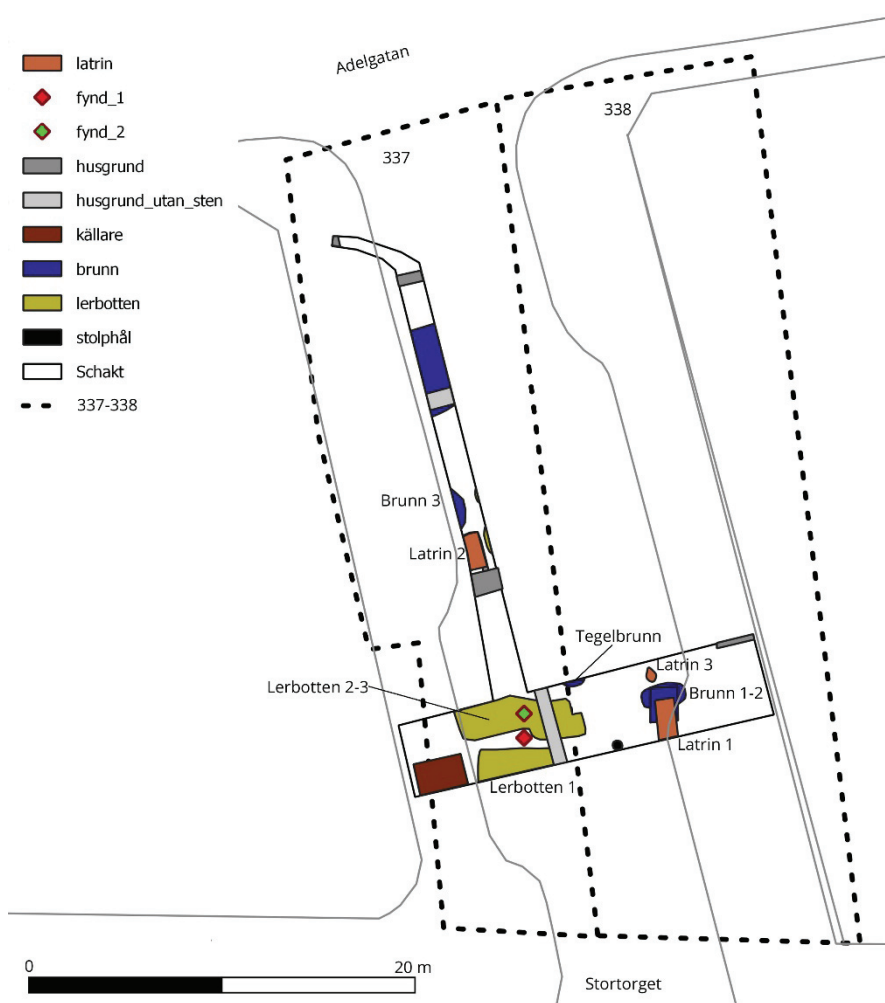
Kvarteret Gripen sträckte sig längs hela norra sidan av Stortorget innan Hamngatan förlängdes och delade kvarteret i två delar. Den västra delen behöll namnet Gripen medan den östra benämndes Residenset efter just Residenset som ligger i östra delen av kvarteret. Hamngatan som tidigare sträckte sig mellan Adelgatan och Östra Vallgatan förlängdes åren 1867–68 genom att en i kvarteret genomgående fastighet togs i anspråk och samtliga byggnader revs mellan Stortorget och Adelgatan. I början hette den Östra Hamngatan. I samband med förberedelserna inför Baltiska utställningen 1914 breddades Hamngatan till sin nuvarande bredd. Återigen fick äldre bebyggelse ge plats åt gatan (Bender 1999). I en av de fastigheter (nr 337) som togs i anspråk föddes konstnären Alexander Roslin år 1718 (Isberg 1923 s.94).

Innan Stortorget anlades 1532–1546 så kallades gatan söder om kv. Gripen för Helliggeistehus kirckestrede. Gatan var uppkallat efter Helgeandshuset som låg inom nordvästra delen av Stortorget. Gatan sträckte sig ursprungligen från Frans Suellgatan i väster till Göran Ols gatan i öster. I dag återstår endast den östra delen i form av Kyrkogatan (Isberg 1923 s.706).

Norr om kv. Gripen ligger Adelgatan som var stadens huvudgata. Under 1500-talet började den västra delen kallas för Westre- eller Westergade och den östra delen för Östre Adelgade eller Östergade. Frans Suell blev östra gränsen för Västergatan och Göran Ols gatan västra gränsen för Östergatan. Adelgatan har även benämnts Härstrede och Klädebodesträde efter de klädbodar som låg i kv. Svanen (Isberg 1923 s.682). Västergatan sträckte sig fram till Västerport som låg ungefär där Malmö museer har sin entré vid Malmöhus. I öster låg Österport ungefär där Drottningtorget ligger.

ÄLDRE UNDERSÖKNINGAR

Hamngatan har endast varit föremål för två arkeologiska insatser tidigare. År 2004 har en schaktningsövervakning ägt rum, norr om Adelgatan, med anledning av ombyggnad av VA-nätet. Inget av arkeologiskt intresse framkom (Assarsson 2004). År 1995 genomfördes en undersökning i Hamngatan och vid Stortorget. Två schakt upptogs i Hamngatan men inget av arkeologiskt intresse framkom i schakten (Persson 1995).

Figur 4. Schaktplan med de två tomterna 337-338 markerade med streckad linje. Den gråtonade bakgrunden utgör den nuvarande bebyggelsen. Den södra husgrunden utan sten sammanfaller med det hus som revs i samband med breddningen av Hamngatan.

Figur 5. Ett nästan komplett siegburgkrus (MMA 116:46) som framkom i brunn 1. Skala 1:2

Figur 6. En skärva majolika (MMA 116:39) som framkom i latrin 1. Skala 1:2

Figur 7. Ett helt Salvekrus (MMA 116:30) som framkom i latrin 2. Skala 1:1.

Undersökningsresultat

Inmätningen har utförts manuellt utifrån hus och har sedan digitaliserats i efterhand. Anläggningar och lager undersöktes med metalldetektor.

I det drygt 110 m² stora schaktet framkom fem grundmurar, 5–6 lerbottnar, fem brunnar, 2–3 latriner, en källare och ett stolphål.

Det stora schaktet i öst–västlig riktning grävdes till ett djup av ca 2,3 m under nuvarande gata. Det stora djupet innebar att man var tvungen att gräva ur schaktet i etapper annars skulle grävmaskinen inte nå. Det medförde att bara mindre partiet av schaktet var framme åt gången. Massorna var lösa och schaktväggarna rasade vilket tvingade NCC att sätta upp plåtar längs med schaktsidorna. Det gick av det skälet inte att dokumentera schaktväggarna annat än genom fotografering.

Det förekom rikligt med ledningar på ömse sidor av Hamngatan medan det i övrigt förekom få sentida ingrepp. Omedelbart under gatsstenen och sättsanden framkom en betongplatta som sträckte sig över en stor del av Hamngatan. Möjligen har denna tillkommit som en förstärkning för att klara av tyngden från spårvagnarna.

FYND

Keramik

Den dominerande fyndkategorin utgörs av keramik. Sammanlagt framkom 221 keramikskärvor med en total vikt av 20,4 kg. Materialet är omfattande, men antalet skärvor är i förhållande till vikten få. Medelvikten per skärva är 92 g, mot vanligtvis ca 10 g, och detta gör att flera kärl varit möjliga att rekonstruera vilket gör keramiken från Hamngatan vetenskapligt intressant.

Den tidigaste keramiken från Hamngatan i Malmö har sannolikt deponerats under 1200-talet. Från denna tid finns skärvor efter kannor av inhemskt äldre glaserat rödgods, skärvor till en trebensgryta av yngre svartgods från Tyskland samt ett protostengods från Siegburg i Tyskland. Den högmedeltida keramiken kan anses vara ett normalt skänst 1200-talsmaterial.

Det framkom få fynd av keramik från perioden 1300 till slutet av 1500-talet. Från omkring 1600 dominerar det yngre glaserade rödgodset av inhemsk proveniens kraftigt, men det finns även skärvor efter importerad keramik i olika godstyper. Keramiken utgörs av fajanser och majolika från Holland, rödgods och vitgods från Tyskland, flera olika typer av stengods från Tyskland, jdepotter från Danmark samt en kruka från Polen/Böhmen. Av det holländska materialet kan en aladåbform (figur 10) noteras och sammantaget är materialet exklusivt. (Bilaga 3–4).

Fisk- och djurben

Materialet är relativt litet, men mycket välbevarat och består totalt av 1153 fragment som väger 217,4 g och av dessa har 572 fragment identifierats (190 g). Benen har bestämts till art, benslag och sida samt där så varit möjligt även ålder.

De identifierade benen kommer till största delen från fisk där sju arter och tre artgrupper finns representerade, fördelade på 471 fragment. Fiskarterna utgörs av torsk, sill, spätta, skrubba, makrill, simpa samt abborre och fiskgrupperna utgörs av torskfisk, plattfisk och karpfisk. Det finns även 91 fragment fördelade på nötboskap, svin, får/get och hare samt höns och gås.

Antalet fragment av de domesticerade köttjduren nötboskap, svin och får/get är få och består av både slaktavfall såsom fotben och ben från köttrika delar som till exempel kotor och revben. Av nötboskap har endast fyra fragment identifierats och de består av ett revben och tre fotben. Svinet representeras av ett skaftfragment av ett lårben från ett ungdjur och de sex benen från får/get består av ländkotor och fotben. Det enda vilda djuret som finns representerat i materialet är hare och av den finns ett nästan intakt kranium.

Två fågelarter har identifierats i materialet, nämligen höns och gås. Benen från höns dominerar och består till största delen av fragment från vingen, bröstkorgen och benen samt täben och ett fåtal ben från huvudet. Det finns ben från både vuxna höns och kycklingar i materialet. Av gås finns endast två ben från en vinge. Det är svårt att skilja på ben från tama och vilda gäss därav benämningen gås (Bilaga 2). Fisk- och djurben har registrerats i en separat excel-fil.

Figur 8. Islägg som påträffades i latrin 2 (MMA 116:7). Skala 1:2.

Kritpipor

I latrin 2 påträffades fem skaft och en fragmenterad klack (MMA 116:64) till olika kritpipor. En av kritpiporna var ornerade med taggar på skaftet. Piporna var tillverkade av vitbrännande leror och de var sannolikt av holländsk proveniens, med en datering till 1600-talets första hälft (Bilaga 3).

Övrigt

I latrin 1 framkom en muskötkula (MMA 116:3), en dolkknapp till en testikeldolk (MMA 116:4) och en bit bly som kan ha varit en fönsterinfattning. I brunn 1 under Latrin 1 påträffades en sländtrissa av bly (MMA 116:2) och en järnkula som kan ha varit en handgranat (MMA 116:1) (Lindell muntl.). I latrin 2 påträffades en islägg (MMA 116:7) (figur 8) och en luskam (MMA 116:6) (figur 9), båda tillverkade av ben.

LERBOTTNAR

Det framkom 5–6 lerbottnar i schaktet på ett djup av ca 1,2–1,8 m under Hamngatan. Lerbottnarna framkom direkt på bottengruset. Siffrans osäkerhet beror på att två av lerbottnarna överlagrar varandra utan att det gick att urskilja gränser. De lerbottnar som framkom i plan hade använts vid upprepade tillfällen då det förekom lager med ömsom lera ömsom fiskfjäll. Lerbottnarnas numrering gjordes efterhand som de framkom men i samband med framrensning av dem gick det inte att urskilja gränsen mellan lerbotten 2 och 3. Därav förekommer det benämningen lerbotten 2–3 och lerbotten 3 i registreringen.

Vid framrensningen av lerbottnarna påträffades en skärva av protostengods av siegburgtyp, en skärva äldre rödgods (Skånekanna) och en skärva av stengods även den av siegburgtyp.

I lerbottnarna togs fem jordprover som sällats varvid det framkom stora mängder fiskfjäll samt fiskben från arterna sill, torsk, skrubba och karp.

HUS VID STORTORGET

I den västra delen av det stora och södra schaktet framkom, ca 1 m under Hamngatan, rester efter en raserad källare som var fylld med raseringsmassor i vilka påträffades skärvor efter minst fyra trefotsgrytor av yngre rödgods med en sammanlagd vikt av 362 g, en skärva av en jydepotta med en vikt av 227 g och två skärvor av en trefotsgryta av yngre vitgods med en vikt av 30 g, tre skärvor av en skål av yngre vitgods med en vikt av 254 g samt tre glasskärvor efter en flaska (Bilaga 4, figur 9). Keramikens datering spannar mellan 1400–1750 med en tyngdpunkt i perioden 1550–1650. I raseringsmassorna förekom storstenstegel och kritstensstenar av den typ som förekom som dekoration i senmedeltida husfasader såsom Flensburgska huset och Malmöhus.

Ungefär mitt i det stora schaktet framkom en husgrund där man har tagit bort grundstenarna när huset revs. Kvar fanns sten, kalkbruk och tegelflis. Öster om denna grundmur framkom ett raseringslager under den sentida betongplattan och ned till ett djup av 0,9 m under Hamngatan. Husgrunden sammanfaller med grunden efter det hus som revs när hamngatan breddades.

LATRIN 1

I östra delen av den stora delen av schaktet framkom en latrin med brädfodrade sidor på ett djup av 0,8–0,9 m under Hamngatan. Fyllningen utgjordes av en rödbrun smetig fyllning som sannolikt är resultatet av att man inte har tömt den sedan den upphört att användas (figur 11). Den del som framkom mätte ca 1 x 2 m. Latrinen undersöktes inte närmare men vid schaktning och framrensning påträffades en hel

Figur 9. Luskam som påträffades i latrin 2 (MMA 116:6). Skala 1:1. Foto Tomas Lindell, Malmö museer.

Figur 10. Två delar från en aladåbform som påträffades i latrin 2 (MMA 116:26). Skala 1:2.

Figur 11. Fotot visar latrin 1 i södra schaktväggen. Det vita på bilden är kalkbruk.

Figur 12. Del av Mallingkanna som framkom i latrin 2 (MMA 116:26). Skala 1:2.

Figur 13. Del av en skål av yngre rödgods som framkom i latrin 2 (MMA 116:12). Skala 1:4.

Figur 14. Skärva från en trefotsgryta i yngre rödgods med en ovanlig dekor som påträffades i latrin 2 (MMA 116:9). Skala 1:1.

del keramik i form av en skärva av en äldre rödgodskanna, 31 skärvor från trefotsgrytor av yngre rödgods och en skärva från ett fat av majolika (figur 6). Det framkom även glasskärvor från bland annat en flaska (bilaga 4: figur 13). Förutom fynden av keramik och glas framkom även en muskötkula (MMA 116:3), en dolkknapp till en testikeldolk (MMA 116:4) samt en bit bly som möjligen utgjort en fönsterinfattning (ej tillvaratagen). Dateringen av keramiken faller inom perioden 1600–1750 förutom kannan av äldre rödgods som bör dateras till perioden 1200–1400. Torbjörn Brorsson menar dock att keramikens sammansättning ger en datering till 1600-tal. Latrinerna fortsatte in i södra schaktväggen.

Förutom fisk- och djurben förekom rikligt med äggskal.

LATRIN 2

I det smala schaktet i nord-sydlig riktning framkom en murad latrin med murad botten. Latrinerna var murade av gråsten på sidorna men av tegel i botten, mestadels halvstenar och skrottegel. Latrinerna låg intill en grundmur som går i öst-västlig riktning. Endast den östliga delen av latrinerna kunde dokumenteras vilket innebär att latrinens storlek är okänd (figur 15–16). Även denna latrin var fylld med en rödbrun smetig fyllning. Återigen ett resultat av att man inte tömt den när den slutats att användas. I fyllningen påträffades mycket keramik, en del glas och mycket fisk- och djurben. Förutom dessa fynd framkom en islägg (MMA 116:7, figur 8), en luskam (MMA 116:6, figur 9) och fem fragment av kritpipor. Latrinerna undersöktes genom att så mycket som möjligt av fyllningen undersöktes i samband med schaktningen och samtliga fynd tillvaratogs. Två jordprover av fyllningen togs (ca 2 liter). Jordproverna floterades i ett säll med 0,5 mm och 2 mm maskor varefter benfynden plockades ut. Förutom fisk- och djurben förekom en hel del äggskal. Fynden av keramik domineras av yngre rödgods av vilket det påträffades 80 skärvor med en sammanlagd vikt av 11 806 g. De typer som förekom i yngre rödgods var fat, skålar, trefotsgrytor och en del av ett stekfat. Av Jydepotter påträffades 34 skärvor med en vikt av 2 664 g. Samtliga skärvor var rester efter trefotsgrytor. I övrigt framkom delar av en Mallingkanna tillverkad i nuvarande Holland under perioden 1570–1650 (figur 12), delar av en aladåbform i vitgods som även den tillverkats i Holland under perioden 1600–1750 (figur 10). Av stengods framkom skärvor efter två krus av Westervaldtyp (MMA 116:27–28, bilaga 4: figur 7–8) samt ett salvekrus (MMA 116:30, figur 7) och en skärva av ett krus som båda härrör från Frechen i Tyskland. Den del av latrinerna som inte undersöktes ligger kvar under Hamngatan.

Torbjörn Brorsson daterar keramiken till 1600-talet.

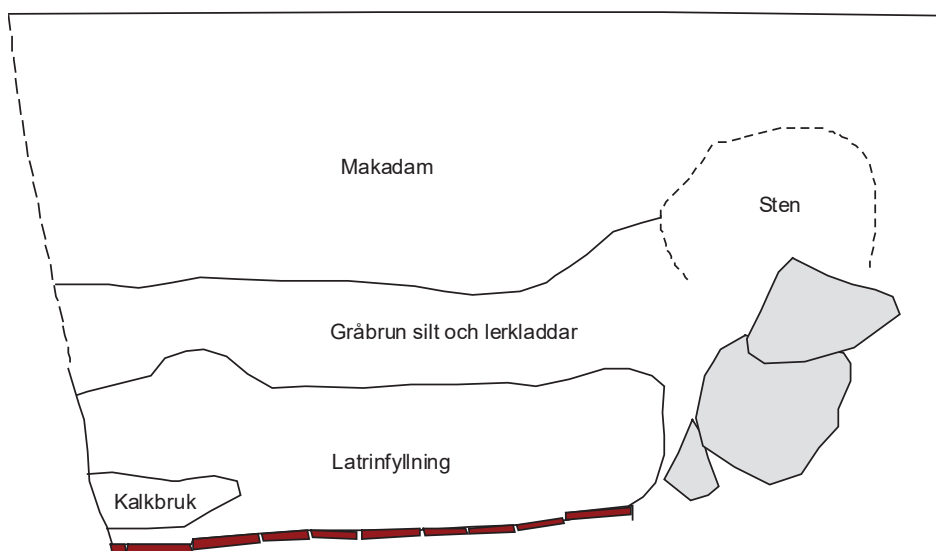
LATRIN 3

Norr om latrin 1 och brunnarna 2–3 framkom en mindre grop med en likartad fyllning som framkom i latrin 1 och 2, en rödbrun smetig fyllning med mycket djurben. Halva anläggningen undersöktes och benen tillvaratogs och har analyserats.

Nästan alla ben härrör från höns (Gallus domesticus). Möjligen ska man tolka den som en latrinrest utifrån fyllningen och den relativt plana botten.

Figur 15. Fotot visar latrin 2. De två stenarna i nedre högra bildkanten kan vara rester efter en grundmur. Det framkom dock inte fler stenar i schaktet eller i motstående sektion.

Figur 16. Sektionsritning över latrin 2. Från öster. Skala 1:20.

Figur 17. Tegelmurad brunn (brunn 5) som framkom när schaktväggen rasade.

BRUNN 1-2

Under latrin 1 framkom två brunnar. Den äldre brunnen (brunn 2) var rundat oval medan den yngre var rektangulär och fodrad med trä (brunn 1). Brädfodringen kunde skönjas som en mörk rektangulär rand. I den yngre brunnen framkom, vid framrensning, två krus av siegburgtyp (MMA 116:46–47) med en datering till ca 1550–1650 (figur 5). Vid metalldetektering av framkom därtill en sländtrissa av bly (MMA 116:2) och en handgranat(?) (MMA 116:1). Brunn 1 framkom på ett djup av ca 1,7 m under Hamngatan och brunn 2 låg ca 2,2 m under gatan. Brunn 2 hade ett djup som sträckte sig 2,7 m under gatan. Brunnens botten finns kvar.

BRUNN 3

I det långa schaktet i nord-sydlig riktning framkom en anläggning i schaktkanten som tolkades som en brunn. Ytligt i anläggningen framkom vid rensning fem skävor från en äldre rödgodskanna och tre skävor från en trefotsgryta av yngre svartgods. Brunnen dokumenterades endast genom inmätning. Endast en mindre del av brunnen berördes av schaktningen och resten ligger kvar. Brunnen bör vara av medeltida ursprung.

BRUNN 4

I den norra schaktväggen i det stora schaktet i öst-västlig riktning framkom en tegelmurad brunn, ca 1,1 m under gatunivån, efter att schaktväggen hade rasat. Brunnen var täckt av ett lock av brädor och ovanpå locket låg en huggen storgatsten vilket tyder på att brunnen har varit framme i modern tid. Brunnen berördes inte av schaktningen utan finns kvar under Hamngatan (figur 17).

HUS VID ADELGATAN

I norra delen av schaktet, närmast Adelgatan, framkom två husgrunder som låg i 90 graders vinkel mot varandra. Den mur som korsade det långa schaktet var uppförd av tegel som vilade på stora grundstenar av gråsten. På den södra sidan bestod muren av små gråsten (figur 18). Tegelstenarna framkom ca 0,4 m under Hamngatan och i botten låg stora grundstenar på ett djup av 0,9 m under gatan. Vid framrensning av muren påträffades en skärva äldre rödgods, en skärva av stengods (siegburg), en skärva från en kanna av fajans och en bit ugnskakel. Dateringarna sträcker sig från 1200-talet (äldre rödgods) fram till 1800-talet (fajans). Den andra muren, längst i norr, var en dubbel tegelmur bestående av minst fem skift av storstenstegel. Muren var skadad av en sentida dagvattenbrunn (figur 19). Murarna härrör sannolikt från samma byggnad och bör vara medeltida.

Figur 18. Fotot visar den mur som korsade schaktet i öst-västlig riktning.

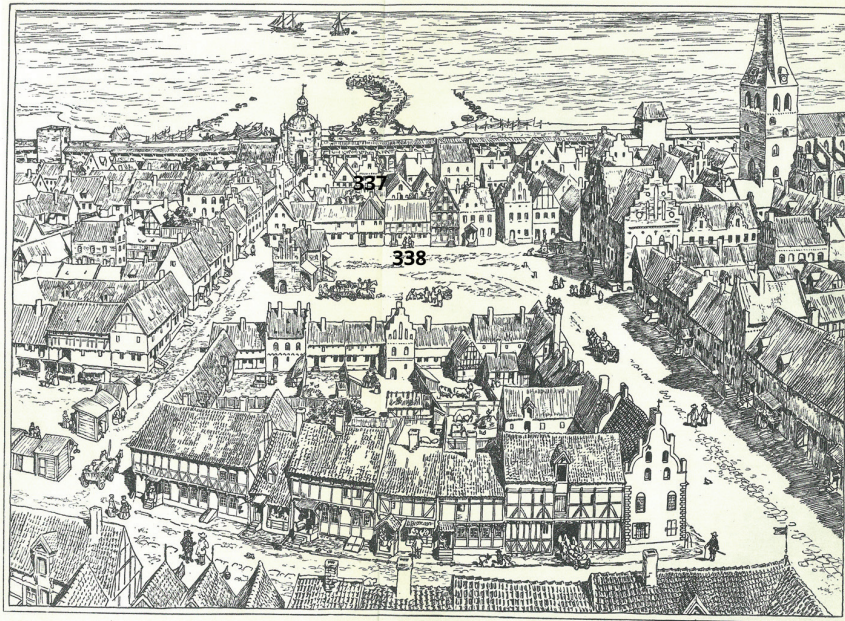

Figur 19. Fotot visar den mur som går i nord-sydlig riktning i slutet av schaktet längst i norr.

Tolkning och källkritik

Lerbottnar

Lerbottnar påträffas ofta i samband med undersökningar i Malmö, Skanör, Falsterbo, Ystad, Simrishamn m.fl. Lerbottnarna har sannolikt använts i samband med det medeltida sillfisket. Deras funktion är inte klarlagd men många tolkningsförsök har gjorts genom åren. Lerbottnarna varierar i såväl storlek som form. En del av dem har använts vid upprepade tillfällen medan andra verkar ha övergivits efter en säsong. I lerbottnarna finner man ibland fiskben och fiskfjäll från mestadels sill men även andra fiskarter. Dessa fynd och att de oftast förekommer i strandnära läge tyder på att de hör samman med fiske. De började förekomma i slutet av 1100-talet fram till början av 1300-talet. Någon förändring inträffar som får bruket med lerbottnar att upphöra trots att sillfisket fortsätter som tidigare (Ersgård 2006; Axrud 2015). I samband med den arkeologiska undersökningen i Kv. Liljan kunde man konstatera att lerbottnarna återanvändes och i något fall upp till sju gånger. Vissa lerbottnar föreföll dessutom ha varit täckta med ett trälock. Vid undersökningen i Kv. Liljan framkom ett 70-tal lerbottnar varav 49 lerbottnar har analyserats avseende fiskben. Sju arter fanns representerade: sill, torsk, flundra, horngädda, ål, abborre och braxen. Den dominerande arten var dock sill (Larsson & Balić 2006).

Figur 20. Einar Baggers rekonstruktion av bebyggelsen kring Stortorget.

Figur 21. Foto från 1866 som visar bebyggelsen innan Hamngatan förlängs genom kv. Gripen till Stortorget. Till höger i bilden syns den gemensamma brunnen som försågs med vatten från Pildammarna.

Figur 22. Fotot visar norra sidan av Stortorget efter att Hamngatan har anlagts men innan breddning inför Baltiska utställningen.

Lerbottnarna som framkom under Hamngatan hade använts vid upprepade tillfällen då fiskfjäll och fiskben låg varvade med lerlager. Den osteologiska analys som gjorts på prover från lerbottnarna i Hamngatan visar också på sill som den dominerande arten följt av något enstaka ben från torsk och skrubba samt något oväntat sötvattensfisk karp.

BEBYGGELSE

De få fynden av keramik under 1300–1500-talen är troligen ett resultat av att nästan alla fynd härrör från ett fåtal undersökta anläggningar i form av latriner och brunnar. En mer noggrann undersökning av andra kontexter och lager hade möjligen gett en annan kronologisk bild. Det framkom till exempel en brunn (brunn 3) som bör ha ett medeltida ursprung. Brunnen berördes ytterst lite av schaktet och undersöktes därför inte. De husgrunder som framkom i norra delen vid Adelgatan bör kunna dateras till perioden före 1600-talet.

År 1692 gjordes en inventering av gator och hus i Malmö inför en planerad inkvartering av 1 000 svenska soldater. I samband med denna inventering fick fastigheterna den numrering som finns på Isbergs karta.

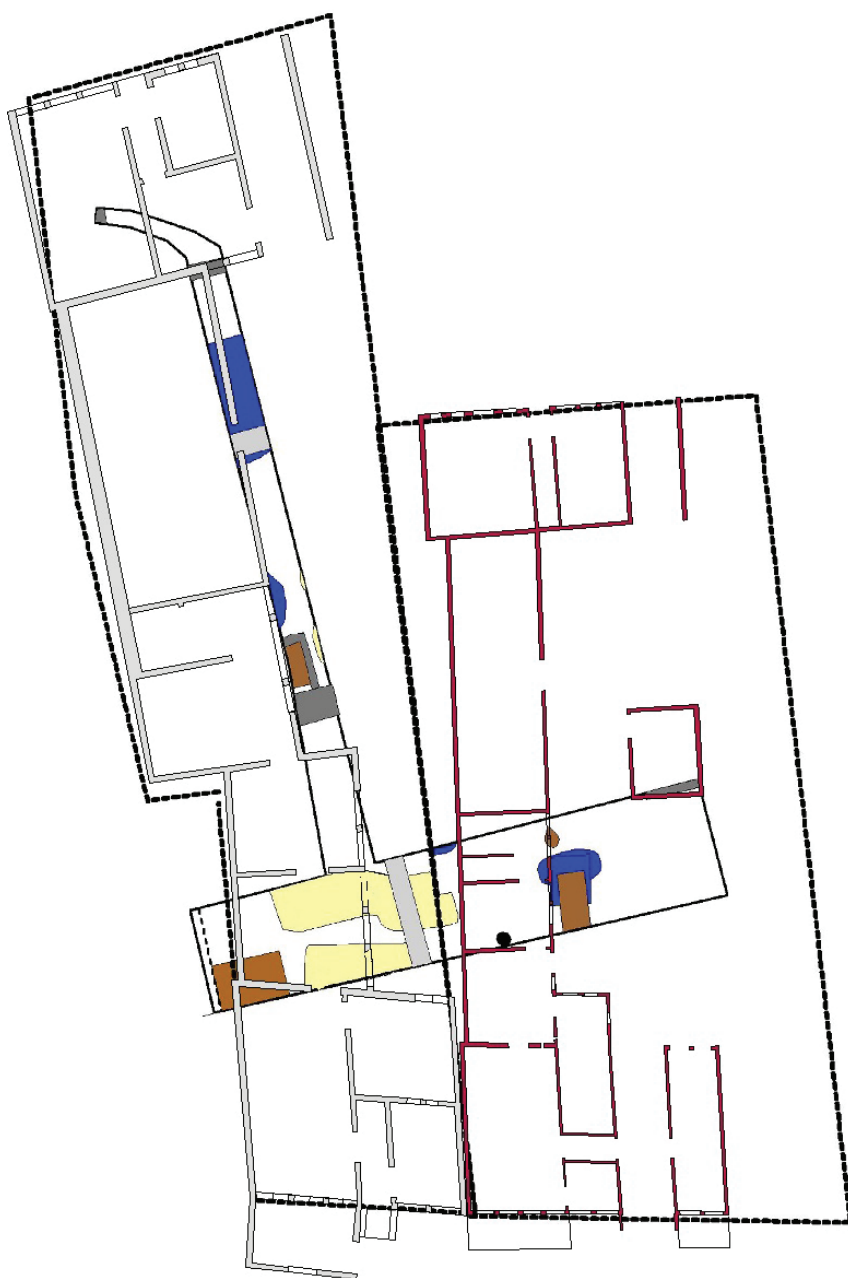
De rester efter hus som framkom härrör till en del från de hus som revs i samband med att Hamngatan lades ut och sedermera breddades.

I syfte att koppla samman de arkeologiska lämningarna med kartor och rekonstruktioner, har Isbergs karta från 1875 rektifierats. Denna rektifiering visar att undersökningen berörde gårdarna 337 och 338 (figur 3). Einar Bager har rekonstruerat gårdarna utifrån dåtida uppmätningar. Bagers rekonstruktioner har inte rektifierats då den saknar topografiska element. De grundmurar som dokumenterades i samband med den arkeologiska undersökningen sammanfaller bara i ett fall med Isbergs karta och det gäller grundmuren till det hus som uppfördes efter att Hamngatan lades ut och som revs i samband med att Hamngatan breddades inför Baltiska utställningen. Bagers rekonstruktioner av gårdarna nr 337–338 har inte kunnat koordinatsättas utan ritningarna har lagts in manuellt. Proportionerna på Bagers rekonstruktioner stämmer vad avser måtten då den bygger på uppmätningar i alnar. Hur Isberg har fått fram de äldre fastighetsgränserna är okänt. Troligen har han utgått från samma uppmätningar som Bager har använt sig av. Utgår man från Isbergs fastighetsgränser och att kvarteren Gripen och Residenset har samma bredd då som nu så blir det svårt att få in Bagers rekonstruktion (se figur 24). En källkritisk faktor kan vara vilken aln man använt vid uppmätningarna.

Någon gång mellan 1581 och 1587 anlades en brunn på Stortorget nordöstra sida vilken försågs med vatten från Pildammarna genom trävattenledningar i form av urborrade trästammar (Ohlsson & Winnfors 2007). Denna brunn har troligen inneburit att man i betydligt mindre omfattning har anlagt egna brunnar inne på sina tomter. Från brunnen på Stortorget anlades med tiden trävattenledningar till vissa fastigheter i staden, dock inte till nr 337 och 338 (figur 23).

Figur 23. Karta av Johan Hesselgren från 1713 som visar trävattenledningarnas sträckningar från brunnen på Stortorget till vissa fastigheter. Ledningarna från Pildammarna gick längs Södra Förstadsgatan och Södergatan.

Figur 24. Einar Bagers rekonstruktioner av gårdarna 337–338. Rekonstruktionerna återges inte skalenligt utan har fått justeras för att få dem att få plats inom fastighetsgränserna. De har även fått vridas en del och då har ritningarna anpassats till Stortorget och till Adelgatan.

Gård 337

I ett försök att reda ut ägarförhållandena har Bagers excerpter genomgåts (Bagers samling). Det visar sig dock att gården har bytt ägare vid ett flertal tillfällen under perioden 1500–1700-talen. I och med att den kronologiska upplösningen i keramikdateringen endast går att precisera till 1600-tal, går det inte att avgöra vem fynden i latrin 2 kan ha tillhört.

Einar Bager har utifrån en besiktningshandling från 1697 rekonstruerat gården utifrån de måttuppgifter som finns upptagna. Av beskrivningarna kan man sluta sig till att husen var uppförda i korsvirkesteknik med två våningar. Husen var vid slutet av 1600-talet i tämligen dåligt skick och torde därför ha varit gamla. Troligen är Bagers rekonstruktion därför giltig för en stor del av 1600-talet. Detta bekräftas av att även äldre beskrivningar av husen överensstämmer med Bagers rekonstruktion vad måtten gäller.

Grundmurarna i norra delen av schaktet, huset vid Adelgatan, torde tillhöra ett äldre hus än det som beskrivs i olika handlingar från 1600-talet. De grundmurarna har inte tillhört ett korsvirkeshus utan ett hus byggt i tegel, vilket framgår av att det framkom fem skift tegel direkt på grundstenarna som utgjordes av gråstenar.

I källarens fyllning, vid Stortorget, framkom keramik med en datering till 1550–1650-tal. Keramikdateringarna tillsammans med förekomsten av kritstensstenar tyder på att de hus som Bager rekonstruerade utifrån besiktningshandlingar ersatt ett äldre hus någon gång kring sekelskiftet 1500–1600-talet.

Om man flyttar hela huskomplexet drygt 1,5 meter österut och lika långt söderut så att latrin 2 ansluter till längan så hamnar den tegelmurade brunnen inne på gården och den källare som framkom sydvästra delen av schaktet hamnar inne i huset vid Stortorget. Tyvärr kommer man då i konflikt med rekonstruktionen av gård nr 338 som låg omedelbart öster om gård 337, genom att latrin 1 hamnar inomhus. De två brunnarna under latrin 1 måste då med nödvändighet ha tillhört en äldre bebyggelse på tomten.

Gård 338

I samband med en värdering från 1689 av gård 338 beskrivs byggnaderna tämligen noggrant. Längan mellan huset vid Stortorget och huset vid Adelgatan beskrivs som ”22 fack långt och två lofter högt af eke timber ock murat emellan ställparna en stor dehl medh krit-steen”. Kritstenarna var troligen återanvänt byggnadsmaterial från äldre medeltida hus. Sådana stenar framkom i fyllningen till källaren till gård 337. Av beskrivningen framgår också att husen har varit uppförda i korsvirke. Inte heller när det gäller gård nr 338 går det att få någon överensstämmelse mellan de arkeologiska lämningarna och arkivalierna. Vid den arkeologiska undersökningen framkom två eller möjligen tre brunnar, en brädfodrad latrin och en grundmur. Brunnarna 1–2 och latrin 1 låg stratigrafiskt ovanpå varandra och har således inte varit samtida och hamnar inne i husen. Grundmuren som framkom i nordöstra delen av schaktet sammanfaller inte med någon av byggnaderna på gård 338. Den eventuellt tredje brunnen utgörs av tegelbrunnen som ligger i gränzonen mellan gårdarna 337 och 338. I brunn 1 påträffades två stengodskannor av siegburgstyp med en datering till 1550–1650. Brunnen har tillhört en bebyggelse som rivits någon gång under denna period.

MÅLTIDER OCH DESS KONSEKVENSER

Keramiken som framkom i de två latrinerna har daterats av Torbjörn Brorsson till 1600-tal. Brorsson beskriver keramiken från latrinerna som exklusiv och torde ha hört hemma i de övre samhällsskikten vid denna tid. Christina Rosén som har gått igenom bouppteckningar från Halland och Malmö från 1500–1700-tal konstaterar att keramik nämns endast undantagsvis vilket tyder på att keramiken inte hade något större ekonomiskt värde (Rosén 2004, s. 230f). Möjligen är det inte keramiken i sig som var det viktiga utan att keramiken ingick som en del av etikett och stil där man markerade en viss status tillsammans med vad som serverades och på vilket sätt (Brorsson & Larsson 2006).

De båda latrinerna innehöll mestadels fiskben och endast ringa mängder av andra arter. Om innehållet i latrinerna avspeglar dieten bör den i så fall utgjorts av huvudsakligen fisk, ägg och mindre mängder kött. Ulrica Söderlind har gått igenom några kokböcker från Sverige under 1600-talet (Söderlind 2010). En analys av fördelningen mellan fisk, kött, fågel och skaldjur visar att 38 % av recepten avser kött, 32 % fisk, fågel 26 % och skaldjur 4 %. Siffrorna avser svenska receptsamlingar medan Malmö går från att vara en dansk stad till att bli en svensk år 1658.

Kommunikation

Undersökningen uppmärksammades i dels Sydsvenska Dagbladets nättidning 2017-07-09, dels i Skånska Dagbladets tryckta upplaga 2017-07-11. Information om undersökningen lades ut på Stadsarkivets Instagram 2017-07-10. Information lades även ut på Skånearkeologis hemsida.

Referenser

Litteratur

- Axrud, H. 2015. Lerbottnar. En granskning av fem tolkningar. Kandidatuppgäst i historisk arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens historia Lunds universitet.
- Bender, B. 1999. Gator i Malmö, Gator, parker och stadsdelar i Malmö från 1300-talet till vår tid. Malmö stadsarkiv 1999.
- Brorsson, T. & Larsson S. 2006. Anteckningar från ett källarhål. Larsson, S. (red.) Liljan. Om arkeologi i en del av Malmö. Lund. s. 235–251.
- Ersgård, L. 2006. Lerbottnarna och det tidigmedeltida samhället. Larsson, S. (red.) Liljan. Om arkeologi i en del av Malmö. Lund. s. 48–63.
- Isberg, A. U. 1923. Handbok med uppgifter och förklaringar till A U Isberg S:rs historiska karta över Malmö stad av år 1875
- Larsson, S. & Balić, I. 2006. Kvarteret Liljan genom tiden. Larsson, S. (red.) Liljan. Om arkeologi i en del av Malmö. Lund. s. 123–150.
- Ohlsson, J & Winnfors, E. 2007. Malmö – den törstande staden. Red. Winnfors, E.
- Rosén, C. 2004. Stadsbor och bönder. Materiell kultur och social status i Halland från medeltiden till 1700-tal. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar skrifter 53. Lund studies in Medieval Archaeology 35.
- Söderlind, U. 2010. StorMatsTiden. Mat och dryck under svenskt 1600-tal.

Opublicerat material

- Assarsson, H. 2004. Hamngatan 2. Rapport över arkeologisk förundersökning 2004. Arkivrapport Malmö museer.
- Bagers samling, 2A excerpter fastigheter i Malmö, volym 2, nr 334–342., 2B excerpter fastigheter i Malmö volym 3, nr 334–342.
- Person, G. 1995. Rapportmanus över arkeologisk förundersökning 1995. Arkivrapport, G021:02, G065:035, Malmö museer.

Muntliga uppgifter

Thomas Lindell

Kartmaterial

Fastighetskartan
Hesselgrens afritning av Malmö 1713.
Isbergs historiska karta från 1875

Internetreferenser

Stadsarkivets Instagram

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-31246-2017
Skånearkeologis diarienummer 201714
Inventarienummer ..... MMA 116
Arkivnummer G21:04

Län ..... Skåne
Kommun ..... Malmö
Stad ..... Malmö
Fastighet ..... Innerstaden 1:14
RAÄ-nummer ..... Malmö 20:1

Ekonomiska kartans blad 2C:23
Koordinatsystem ..... Sweref 99 TM
N koordinat 6164152
E koordinat 374006
M ö.h. 4

Fältarbetstid 2017-06-27–2017-07-26
Antal arbetsdagar 10
Antal arkeologtimmar 62

Undersökt yta ..... 111,5 m²

Projektansvarig ..... Per Sarnäs
Uppdragsgivare ..... Malmö stad

Arkivmaterial i form av shp-filer, digitala foton och rapportoriginal förvaras i Malmö museers arkiv.

Bilaga 1

Fyndlista

Fnr	Kontext	Material	Sakord	Antal	Vikt	Proveniens	Datering	Övrigt
1	Brunn 1	Järn	Handgranat	1				
2	Brunn 1	Bly	Sländtrissa	1	34,2			
3	Latrin 1	Bly	Muskötkula	1	7,8			
4	Latrin 1	koppar/brons	Dolknapp	1	5,4			
5	Latrin 1	Bly	Spröjs?	1				Gallrad
6	Latrin 2	Ben	Luskam	1	22,2			
7	Latrin 2	Ben	Islägg	1	165			
8	Latrin 2	Yngre rödgods	Trebensgryta	2	39	Skandinavien	1400-1750	
9	Latrin 2	Yngre rödgods	Trebensgryta	1	20	Skandinavien	1600-1750	Ristad dekor.
10	Latrin 2	Yngre rödgods	Trebensgryta	12	1075	Skandinavien	1600-1750	Ljust gods, grön klar glasyr
11	Latrin 2	Yngre rödgods	Trebensgryta	2	272	Skandinavien	1600-1750	Ljust gods, grön klar glasyr
12	Latrin 2	Yngre rödgods	Skål	1	401	Skandinavien	1600-1750	Fiskmönster
13	Latrin 2	Yngre rödgods	Fat	2	68	Skandinavien	1600-1750	
14	Latrin 2	Yngre rödgods	Fat	2	68	Tyskland	1600-1750	
15	Latrin 2	Yngre rödgods	Skål	4	384	Tyskland	1600-1750	
16	Latrin 2	Yngre rödgods	Skål	8	345	Tyskland	1600-1750	Fågel?
17	Latrin 2	Yngre rödgods	Skål	7	271	Skandinavien	1600-1750	
18	Latrin 2	Yngre rödgods	Skål	6	765	Skandinavien	1600-1750	
19	Latrin 2	Yngre rödgods	Stekpanna	2	215	Tyskland	1600-1750	
20	Latrin 2	Yngre rödgods	Fat	14	1045	Skandinavien	1700-1800	Hål för upphängning
21	Latrin 2	Yngre rödgods	Trebensgryta	6	5554	Skandinavien	1600-1750	Flera grytor
22	Latrin 2	Yngre rödgods	Skål	4	159	Skandinavien	1600-1750	
23	Latrin 2	Yngre rödgods	Stekpanna	3	266	Skandinavien	1600-1750	
24	Latrin 2	Hårt lergods	Kruka	2	34	Polen/Böhmen	1550-1650	
25	Latrin 2	Fajans	Mallingkanna	4	149	Holland	1570-1650	
26	Latrin 2	Vitgods	Aladåbform	2	88	Holland	1600-1750	
27	Latrin 2	Stengods	Krus	1	201	Westerwald	1650-1700	
28	Latrin 2	Stengods	Krus	9	283	Westerwald	1650-1700	
29	Latrin 2	Stengods	Krus	1	27	Frechen	1600-1700	
30	Latrin 2	Stengods	Salvekrus	1	44	Frechen	1600-1700	
31	Latrin 2	Yngre rödgods	Kruka	3	474	Skandinavien	1700-1800	
32	Latrin 2	Yngre rödgods	Kruka	2	385	Skandinavien	1700-1800	
33	Latrin 2	Jydepotta	Trebensgryta	2	362	Danmark	1600-1800	
34	Latrin 2	Jydepotta	Trebensgryta	2	223	Danmark	1600-1800	
35	Latrin 2	Jydepotta	Trebensgryta	2	277	Danmark	1600-1800	
36	Latrin 2	Jydepotta	Trebensgryta	2	108	Danmark	1600-1800	
38	Latrin 2	Jydepotta	Trebensgryta	1	83	Danmark	1600-1800	
37	Latrin 2	Jydepotta	Trebensgryta	25	1611	Danmark	1600-1800	
39	Latrin 1	Majolika	Fat	1	100	Holland	1600-1700	
40	Latrin 1	Äldre rödgods	Kanna	1	9	Skandinavien	1200-1400	Mynning
41	Latrin 1	Yngre rödgods	Trebensgryta	2	633	Skandinavien	1600-1750	Nästan hel
42	Latrin 1	Yngre rödgods	Trebensgryta	5	413	Skandinavien	1600-1750	
43	Latrin 1	Yngre rödgods	Trebensgryta	5	378	Skandinavien	1600-1750	
44	Latrin 1	Yngre rödgods	Trebensgryta	19	1414	Skandinavien	1600-1750	
45	öster om latrin 1	Äldre rödgods	Kanna	2	16	Skandinavien	1200-1400	
46	Brunn 1	Stengods	Krus	5	434	Siegburg	1550-1650	
47	Brunn 1	Stengods	Krus	19	482	Siegburg	1550-1650	
48	Husgrund vid Adelgatan	Bränd lera	Ugnskakel	2	161	Skandinavien	1600-1750	Rektangulärt
49	Husgrund vid Adelgatan	Stengods	Krus	1	8	Siegburg	1400-1600	

50	Husgrund vid Adelgatan	Äldre rödgods	Kanna	1	14	Skandinavien	1200-1400	
51	Hus vid Stortorget	Jydepotta	Trebensgryta	1	227	Danmark	1550-1750	
52	Hus vid Stortorget	Yngre rödgods	Trebensgryta	4	313	Skandinavien	1400-1600	Minst tre grytor
53	Hus vid Stortorget	Yngre rödgods	Trebensgryta	1	49	Tyskland	1550-1650	
54	Hus vid Stortorget	Yngre vitgods	Trebensgryta	2	30	Tyskland	1550-1650	
55	Hus vid Stortorget	Yngre vitgods	Skål	3	254	Tyskland	1550-1650	
56	Fynd 2	Stengods	Krus	1	46	Siegburg	1350-1600	
57	Fynd 1	Stengods	Krus	1	5	Siegburg	1350-1600	
58	Fynd 1	Protostengods	Krus	1	6	Siegburg	1250-1350	
59	Fynd 1	Äldre rödgods	Kanna	3	69	Skandinavien	1200-1400	Skånekanna
60	Brunn 3	Äldre rödgods	Kanna	5	84	Skandinavien	1200-1400	Trindhänkel
61	Brunn 3	Yngre svartgods	Trebensgryta	3	65	Tyskland	1175-1350	
62	Hus vid Stortorget	Fajans	Kanna	1	57	Norra Europa	1800-1900	
63	N grunden utan sten	Bränd lera	Ugnskakel	1	18	Skandinavien	1550-1700	Grönglaserat.
64	Latrin 2	Keramik	Kritpipa	5	36	Holland	1650-1750	Taggar. Skaft och klack
65	Lösfynd	Bergart	Bryne	1	53			
66	Hus vid Stortorget	Glas	Flaska	3	39			Ofärgat glas, mynning, hals, skuldra
67	Latrin 2	Glas	Glas	1	6			Ofärgat glas, räfflor
68	Latrin 2	Glas	Flaska	1	306			Grönfärgat, botten
69	Latrin 2	Glas		3	220			Ofärgat glas, botten
70	Latrin 2	Glas	Flaska	1	219			Grönfärgat, botten
71	Latrin 2	Glas	Glas	1	44			Grönfärgat, botten
72	Latrin 1	Glas	Glas	2	39			Grönfärgat, botten
73	Latrin 1	Glas	Flaska	1	26			Ljust grönfärgat, botten
74	Latrin 1	Glas	Glas	1	1			Ljust grönfärgat, lister
75	Latrin 2	Glas	Glas	2	19			Ofärgat glas, botten och fot
76	Latrin 1	Ben	Ben					
77	Brunn 1	Ben	Ben					
78	Latrin 3	Ben	Ben					
79	Latrin 2	Ben	Ben					
80	Latrin 2	Ben	Ben					
81	Lerbotten 1	Ben	Ben					
82	Lerbotten 1	Ben	Ben					
83	Lerbotten 2-3	Ben	Ben					
84	Lerbotten 3	Ben	Ben					

Bilaga 2

Osteologisk rapport

Lena Nilsson

Inledning

Benmaterialet kommer från sållprover tagna ur lerbottnar daterade till 1300-tal och ur latriner, och en brunn daterade till 1600-1700-tal. En del av materialet är från sållprover sållade med 0,5 mm och en del med 2 mm och består till största delen av fiskben, men det finns även enstaka ben av däggdjur och fågel.

Material och metod

Materialet är relativt litet, men mycket välbevarat och består totalt av 1153 antal fragment som väger 217,4 g och av dessa har 572 fragment identifierats (190 g). Benen har bestämts till art, benslag och sida samt där så varit möjligt även ålder, men endast till juvenilis eller adultus. Analysen har gjorts med hjälp av referenssamlingen på Institutionen för Arkeologi och Antikens Historia vid Lunds Universitet och fisksamlingen hos Arkeologerna i Lund. Materialet har registrerats i en Excel-databas.

Resultat

De identifierade benen kommer till största delen från fisk där sju arter och tre artgrupper finns representerade och fördelade på 471 fragment (tabell 1). Fiskarterna består av torsk, sill, spätta, skrubba, makrill och simpa samt abborre och fiskgrupperna utgörs av torskfisk, plattfisk och karpfisk. Det finns även 91 fragment fördelade på nötboskap, svin, får/get och hare samt höns och gås (tabell 2).

Tabell 1. Fiskarter, antal fragment per art och anläggning.

Anläggning	Torsk	Fam torskfisk	Sill	Fam plattfisk	Spätta	Skrubba	Abborre	Makrill	Simpa	Karp
Latrin 2	31									
Lerbotten 1 Prov 1	1		5							
Lerbotten 2 Prov 2		1	28			1				
Lerbotten 3 2 mm såll			1							2
Latrin 2 2mm såll	3		79				1	7		
Latrin 2-3 Prov 2	10	3	33							
Latrin 1 keramik	12			1		4	1			
Brunn 1			3							
Latrin 1	21	61	86	40	3	14	12	10	7	
Totalt:	78	65	235	41	3	19	14	17	7	2

Fisk

De flesta fiskarterna är marina och det är endast abborren och karpfisk som är sötvattensfiskar, men abborren förekommer i bräckt vatten och grunda bottnar. Sill och torsk dominerar materialet och därefter olika arter av plattfisk.

Sill (*Clupea harengus*)

De 235 identifierade fragmenten av sill består till största delen av kotor och endast en mindre mängd ben från huvudet och skuldergördeln (tabell 3). Det finns rester efter minst två individer. Sillen har troligtvis fiskats i nät i den kustnära zonen.

Torsk (*Gadus morhua*) och familjen torskfiskar (*Gadidae* sp)

Av torsk finns 78 fragment och de representerar hela kroppen från huvud och skuldergördel till ryggraden (tabell 3). Den största mängden av benen kommer från minst tre små torsk (till och med små yngel) och endast två individer är stora och mäter 87 cm (Ola Magnell, muntlig uppgift 2019). Dessa har troligtvis fiskats med krok på lite djupare vatten medan de mindre torskarna varit bifångst till sillen (Cardell 2001:107-109; 2013:197). Fragmenten identifierade till familjen torskfisk består till största delen av kotor och endast ett fåtal ben från huvudet (tabell 3).

Rödspätta, (*Pleuronectes platessa*), skrubba (*Plectichthys flesus*) och familjen plattfisk (*Pleuronectidae* sp)

Av rödspätta finns tre ben (urohyale) identifierade, vilket även visar på tre individer. Detta ben sitter i hyoidregionen av huvudet. Skrubban representeras av kotor och familjen plattfisk av ben från både huvud och ryggrad (tabell 3). Dessa fiskar kan ha fångats med garn i den kustnära zonen.

Makrill (*Scomber scombus*)

Makrillen vandrar i april-maj och fiskas med nät under våren och sommaren. Det finns 14 identifierade fragment av makrill i materialet och de består av 17 kotor (tabell 3), troligtvis från en och samma individ.

Simpa (*Cottidae* sp)

Simpan och i det här fallet förmodligen rötsimpan lever i brack- och saltvatten på grunda bottnar. De sju identifierade fragmenten kommer från huvudet, skuldergördeln och kotraden (tabell 3), troligtvis från en och samma individ. I folkmun kallas den för ulk och utseendemässigt är den inte vacker, men den lär vara god att äta och kan med fördel förtäras i en fisksoppa.

Abborre (*Perca fluviatilis*)

Abborren är en limnisk art och mindre individer kan fångas i fällor och garn i åar och sjöar, medan större kan metas med krok eller garn i sundet (Cardell 2001:109). De 14 fragmenten av abborre består av fjäll, kotor och ben från huvud och skuldergördel (tabell 3).

Familjen karpfisk (*Cyprinidae* sp)

Av karpfisk har endast två fjäll identifierats.

Tabell 3. Fisk. Anatomisk fördelning, baserad på antalet fragment.

Element	Torsk	Torskfisk	Sill	Plattfisk	Spätta	Skrubba	Makrill	Simpa	Abborre
Prevomer									
Vomer	2								
Posttemporale	6		3					2	
Pharyngo brach.				4					
Prooticum			4						
Parasphenoid		1							
Basioccipitale	1								
Articulare	3		4					2	
Dentale	4	1	2	1					
Maxillare	5		4						
Ectopterygoid	1								
Premaxillare	4								
Palatinum	1								
Quadratum	2		1	2				1	
Keratohyale	1		2	5					
Epihyale	1								
Hyomandibulare	1			3					
Operculare			1						
Suboperculare			1						
Preoperculare				3				1	1
Urohyale					3				
Cleithrum	3	1							
Supracleithrale	4								3
Os anale				1					
Ve 2	1								
Ve 3	1								
Vert precaudalis	34	31		7					
Vert caudalis	1	31				14			
Vertebrae	1		209			5	7	1	2
Costa/branchialis	28								
Totalt:	104	65	235	22	3	19	7	7	6

Däggdjur och fågel

Antalet fragment av de domesticerade köttdjuren nötboskap, svin och får/get är få och består av både slaktavfall såsom fotben och ben från köttrika delar som t ex kotor och revben. Av nötboskap har endast fyra fragment identifierats och de består av ett revben och tre fotben. Svinet representeras av ett skafftfragment av ett lårben från ett ungdjur och de sex benen från får/get består av ländkotor och fotben. Det enda vilda djuret som finns representerat i materialet är hare och av den finns ett nästan intakt kranium.

Tabell 2. Däggdjur och fågel, antal fragment per art och anläggning.

Anläggning	Nöt	Svin	Får/get	Hare	Höns	Gås
Anl. 1	1				23	
Lerbotten 1 (Prov 2)		1				
Latrin 1	3		4		37	2
Latrin 2 (2 mm)			2		15	
Latrin 2				1	2	
Totalt:	4	1	6	1	77	2

Två fågelarter har identifierats i materialet, nämligen höns och gås. Benen från höns dominerar och består till största delen av fragment från vingen, bröstkorgen och benen samt tåben och ett fåtal ben från huvudet (tabell 4). Det finns ben från både vuxna höns och kycklingar i materialet. Av gås finns endast två ben från en vinge (tabell 4). Det är svårt att skilja på ben från tama och vilda gäss, därav benämningen gås.

Tabell 4. Anatomisk fördelning. Höns och gås, baserad på antalet fragment.

Element	Höns Latrin 2	Höns Latrin 3	Höns Latrin 2	Höns Latrin 1	Gås Latrin 1
Cranium			2		
Premaxillare			1		
Dentale			1		
Coracoideum		1		3	
Furcula		1			
Cuboideum			1		
Scapula		1			
Sternum		4			
Quadratum			2		
Vertebrae		1			
Costae		3			
Humerus		2			
Radius	1	1			1?
Ulna	1	1			
Carpo-metacarpus					1
Sacrum		1			
Femur		2			
Tibio-tarsus		2			
Fibula		1			
Tarso-metatarsus		2			
Phalanx			5	31	
Phalanx 1			1	1	
Phalanx 2			2	2	
Totalt:	2	23	15	37	2

Kontexter

Två av de tre lerbottnarna från Hamngatan innehöll fiskben. Den största mängden, 36 fragment, påträffades i Lerbotten 1, där sillen dominerade med 33 fragment och därefter torsk och skrubba med vardera 1 fragment samt 1 fragment av torskfisk och ett lårben av gris. Sillbenen består till största delen av ben från huvudet och skuldergördeln (benet cleitrum saknas dock) och endast ett fåtal kotor har identifierats. Lerbotten 3 innehöll endast ett sillben och två fjäll av karpfisk.

Latrinerna och brunnen är något yngre, daterade till 16–1700-tal och innehöll rester av höns, gås, nötboskap, får/get och hare samt alla fiskarter. Det överensstämmer mer med slakt- och måltidsrester från ett aristokratiskt hushåll där man både fiskat och snarat harar.

Diskussion

Det råder delade meningar om vad lerbottnarna har använts till och en del förklaringar som har föreslagits är förvaringsplatser för fisk, platser där fisk rensats och behållare för framställning av tran ur fiskrenset (Ersgård 2005:53). Ersgård (1988:46f) har tolkat

lerbottnarnas funktion som rent symboliskt och menar att ”den var en fysisk markering av en relation mellan marknadsbesökaren och garanten för marknadsfreden, det vill säga kungamakten”. Cardell (2005:102) menar att lerbottnarna har använts till sortering av sillen; först i stora lerbottnar där de mindre sorterats bort och lagts i mindre lerbottnar.

En majoritet av de medeltida lerbottnarna i kv Liljan i Malmö innehöll en eller två arter, antingen sill och/eller torsk (Cardell 2005:102). Sillen representeras av alla kroppsregioner fast antalet kotor är litet och benet cleithrum i skuldergördeln saknas, vilket tyder på att fiskarna har gälats ur. Materialet från Hamngatan är litet och svårtolkat, men både arter och anatomisk fördelning överensstämmer med innehållet i lerbottnarna från kv. Liljan.

Sammansättningen av fiskbenen från sill, torsk, spätta, skrubba och flatfisk samt simpa, makrill och abbore i de övriga anläggningarna på Hamngatan tyder på att både rensning och konsumtion försiggått på platsen och en hantering av fisken på hushållsnivå i en mer aristokratisk miljö än rester från gemene man. Artfördelningen och storleksskillnaderna på framför allt torsken visar, enligt min mening, på att hushållet har fiskat på egen hand, dvs. lagt ut nät som de sedan vittjat och de stora torskarna har troligtvis fiskats med krok på lite djupare vatten.

Hönsen har med stor sannolikhet fötts upp på gården och kanske även gåsen. Hur det varit med nötboskap, får/get och svin är svårt att avgöra på grund av materialets litenhet. Haren kan vara köpt på marknaden eller möjligen fångats med snara.

Referenser

Cardell, A. 2001. Tafonomi, sill, sållning och slump.

Cardell, A. 2005. Sorterade sillar för saltning. I: Bilagor. Larsson, S & Balić, I.

Kv. Liljan 2 och 22. Arkeologisk slutundersökning 2004. *Utskrift UV-Syd. 2006.*

Cardell, A. 2013. Fisk för distribution och kött till husbehov. Osteologisk rapport. I: (red.)

K. Schmidt Sabo. Örja 1:9. Arkeologisk undersökning 2010. *UV Rapport 2013:68.*

Ersgård, L. 1988. *Vår marknad i Skåne. Bebyggelse, handel och urbanisering i Skanör*

Och Falsterbo under medeltid. Lund studies in medieval archaeology 4. Stockholm.

Ersgård, L. 2005. Lerbottnarna och det tidigmedeltida samhället. I: Larsson, S. (red.):

Liljan. Om arkeologi i en del av Malmö. Riksantikvarieämbetet och Malmö Kulturmiljö.

Keramiken från Hamngatan i Malmö

Torbjörn Brorsson, Keramiska Studier

Inledning

Vid arkeologiska undersökningar i Hamngatan i Malmö under 2018 påträffades 221 keramikskärvor med en total vikt av 20,4 kg (Tab. I). Materialet är därmed stort, men antalet skärvor är i förhållande till vikten få. Medelvikten per skärva är 92 g, mot normalt 10 g, och detta gör att flera kärl varit möjliga att rekonstruera och keramikmaterialet från Hamngatan är både antikvariskt och vetenskapligt intressant.

Keramikskärvorna utgör ett viktigt bidrag till att dels datera lämningarna och dels diskutera dess sociala sammanhang. Med hänsyn till att keramiken var relativt välbevarad och att den påträffats på begränsade ytor är materialet extra intressant. Keramikmaterialet har daterats från högmedeltid fram till och med 1700-talet, med en tydlig dominans av yngre material. Den dominerande godstypen är yngre glaserat rödgods, följt av jydepotter och stengods.

Keramiken har registrerats i MS Access, och följande variabler har noterats; antal skärvor, vikt, godstyp, kärldel, kärltyp samt en preliminär datering och proveniens har givits för varje skärva.

Godstyp	Vikt (g)	Antal	% av vikt	% av antal
Äldre rödgods	192	12	0,9	5,4
Yngre svartgods	65	3	0,3	1,4
Protostengods	6	1	0,0	0,5
Yngre glaserat rödgods	15006	116	73,6	52,5
Stengods	1530	39	7,5	17,6
Hårt lergods	34	2	0,2	0,9
Yngre vitgods	284	5	1,4	2,3
Vitgods	88	2	0,4	0,9
Fajans/Majolika	306	6	1,5	2,7
Jydepotta	2891	35	14,2	15,8
Summa	20402	221		

Tabell I. Keramiken från Hamngatan i Malmö var homogent och bestod av skärvor från högmedeltid fram till slutet av 1600-talet.

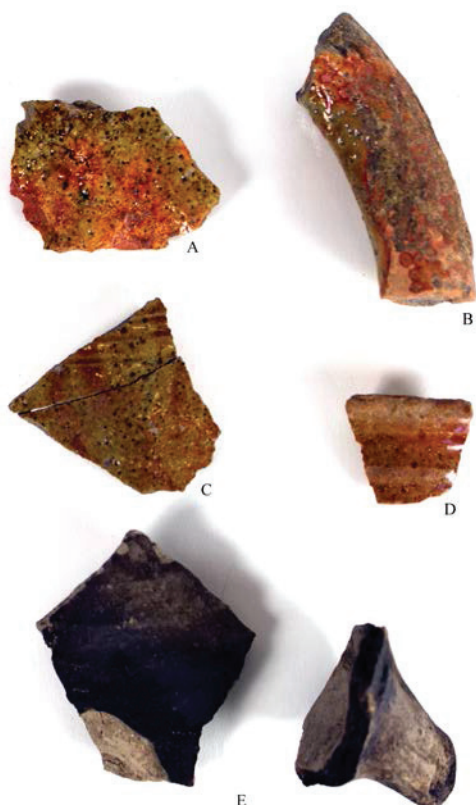
Godstyper

Utifrån godskvaliteten samt förekomst och placering av glasyr har keramiken indelats i tio grupper. Klassifikationerna är baserade på vedertagna definitioner inom svensk arkeologi.

Äldre glaserat rödgods

Den tidigaste keramiktypen som påträffades vid undersökningarna i Hamngatan utgjordes av 12 skärvor äldre glaserat rödgods (Fig. 1A-D). Denna typ av keramik dateras generellt från senare delen av 1100-talet till och med slutet av 1300-talet, men fynd i Lübeck har visat att det äldre glaserade rödgodset förekommer redan från perioden 1150–1175 (Drenkhahn 2017:233).

De 12 skärvorna äldre glaserat rödgods från undersökningen har tillhört flera olika kannor och samtliga har med största sannolikhet haft en dansk proveniens och de kan ha varit lokaltillverkade. Skärvorna framkom i olika kontexter, men man kan notera att ingen av skärvorna påträffades i den fyndrika kontexten, latrin 2. Troligtvis är keramiken från 1200-talet.

Figur 1. Högmedeltida keramik från undersökningen. A-D) äldre glaserat rödgods. E) yngre svartgods. A) MMA116:50. B) MMA116:60. C) MMA116:45. D) MMA116:40. E) MMA116:61.

Yngre svartgods

Vid undersökningen vid Hamngatan i Malmö påträffades tre skärvor (MMA116:61) yngre svartgods (Fig. 1E), och skärvorna har sannolikt tillhört en trebensgryta. Skärvorna framkom i en brunn i det långa schaktet. Här påträffades även äldre glaserat rödgods.

I Lübeck förekommer denna typ av keramik från 1150-1175 (Drenkhahn 2017:Tab. I). Yngre svartgods tillverkades i både norra Tyskland och i Danmark, och i exempelvis Farum Lillevang på norra Själland har det påträffats keramikugnar där man bränt både äldre glaserat rödgods och yngre svartgods (Liebgott 2001). Utifrån det fina godset och det tunnväggiga kärlet har trefotsgrytan bedömts vara från norra Tyskland.

Protostengods

En skärva (MMA116:58) har klassificerats som protostengods och denna skärva påträffades som ett lösfynd. Skärvan har tillhört ett krus från Siegburg i Tyskland, och det kan dateras till perioden 1250 till 1350 men man kan inte utesluta äldre eller yngre dateringar. Exempelvis började produktionen i Siegburg redan under slutet av 1100-talet (Gaimster 1997:163).

Yngre glaserat rödgods

Yngre glaserat rödgods var normalt den dominerande godstypen efter medeltidens slut och keramiken karakteriseras av ett rött lergods med en blyglasyr på insidan av kärlväggen. De vanligaste keramiktyperna var trebensgrytor, krukor samt fat och skålar. Generellt dateras godstypen från 1400 till omkring 1900.

Figur 2. Trefots grytor av yngre glaserat rödgods av inhemsk proveniens. A) MMA116:44. B) MMA116:41. C) MMA116:42. D) MMA116:11.

Det yngre glaserade rödgodset från Hamngatan var förhållandevis enhetligt och det kan fördelas på trebensgrytor, stekpannor, krukor, fat och skålar. Det påträffades därmed inga lampor eller supkoppar. Det totala antalet skärvor från undersökningen var 116 stycken, men vikten var däremot 15 kg, vilket innebär att majoriteten av keramiken från undersökningen var av godstypen yngre glaserat rödgods och att skärvorna var mycket stora (Tab. I).

Flera relativt välbevarade trebensgrytor påträffades vid undersökningen (Fig. 2), och utifrån formen på rörskaften förefaller trefots grytorna vara från huvudsakligen 1600-talet. Det förefaller vara troligt att flertalet grytor är av lokal proveniens, eller från andra områden i Skåne. Dock har en stekpanna (MMA116:19) i latrin 2 samt en trefots gryta (MMA116:53) som påträffats i ett hus vid Stortorget bedömts vara från Tyskland.

Det framkom även ett betydande skärvmaterial från fat och skålar (Fig. 3). Flera av dessa har bedömts ha haft en lokal proveniens och faten och skålarna har haft olika former och olika motiv. Det fanns flera som helt saknade dekor (ex. MMA116:15, Fig. 3B), men merparten hade någon form av motiv. Ett fat (MMA116:17) (Fig. 3C) från latrin 2 hade med hjälp av piplera ornerats med ett kryssmönster och detta fat var sannolikt av lokal proveniens. I samma latrin fanns även ett så kallat fiskfat (MMA116:15) (Fig. 3A). I latrin 1 påträffades också ett fat (MMA116:16) som hade ett motiv föreställande en tupp (Fig. 3D). Fatet var sannolikt av nordtysk proveniens. Ytterligare ett fat (MMA116:14) från latrin 2 har bedömts vara tyskt, men detta var sannolikt från Niedersachsen (Fig. 4B).

Majoriteten av det yngre glaserade rödgodset påträffades i latrin 2, men det fanns även mindre material i latrin 1 och i huset vid Stortorget. Keramiken bör dateras till 1600-talet.

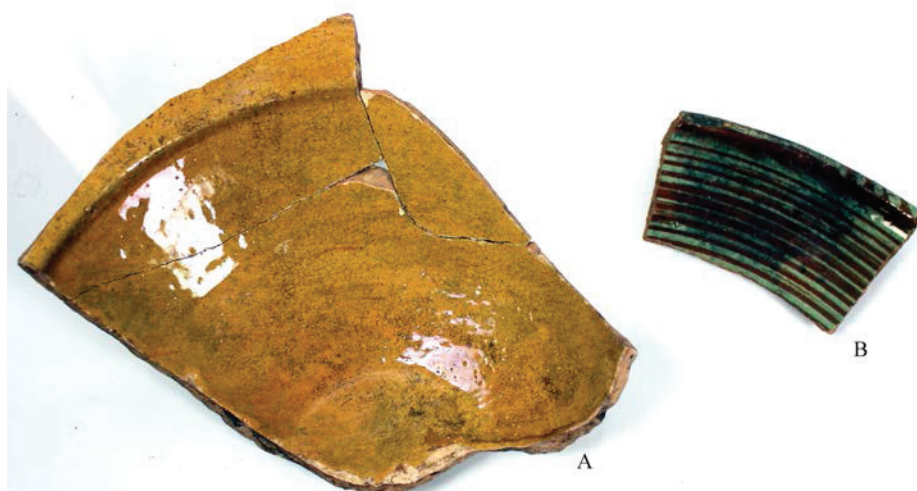

Figur 3. Skärvor från fat och skålar av yngre glaserat rödgods. A) MMA116:12. B) MMA116:15. C) MMA116:17. D) MMA116:16.

Yngre glaserat rödgods användes för olika funktioner i hemmen, och det kunde ha varit som kokkärl i form av trebensgryta, förvaringskärl i form av kruka och serveringskärl i form av fat och skålar. Fördelningen inom Hamngatan i Malmö visar att det fanns betydligt fler kokkärl/förvaringskärl än serveringskärl i materialet. Rödgodset användes därmed i första hand som kok- och förvaringskärl medan bordskärlen var relativt få. Socialt antyder detta att man antingen undersökt köksdelen eller att de som deponerat materialen haft förhållandevis få bordskärl och att man därmed inte haft något behov av att manifestera sig. Dock är det viktigt att notera att andelen stengods, fajanser och majolika var förhållandevis hög, vilket tyder på att materialet tillhört familjer i samhällets övre skikt.

Yngre glaserat vitgods

Det framkom fem skärvor som klassificerats som yngre vitgods (Fig. 4A). Skärvorna har tillhört en skål (MMA116:55) respektive en trebensgryta (MMA116:54) av trolig tysk proveniens och kärlen bör ha tillverkats i nordvästra Niedersachsen. Godset var vitt med en gul glasyr och keramiken bör dateras inom intervallet 1550-1650. Samtliga skärvor yngre vitgods framkom i huset vid Storgatan.

Figur 4. Tysk keramik från Hamngatan. A) Yngre glaserat vitgods. B) Yngre glaserat rödgods. A) MMA116:55. B) MMA116:41.

Stengods

Det totala antalet stengodsskärvor uppgick till 39 stycken men dessa förefaller ha tillhört cirka åtta krus i varierande storlek. Majoriteten av stengodset utgjordes av keramik från Siegburg i närheten av Bonn i västra Tyskland (Fig. 5A, C). Denna typ av stengods var den vanligaste i Skandinavien under perioden 1400 till en bit in i 1600-talet och krusen bör dateras till den senare delen inom detta intervall. Merparten av Siegburgstengodset framkom i brunnen under latrin 1, och detta material kan sannolikt dateras till 1500-talet.

Det fanns också skärvor från två krus (MMA116:27, MMA116:28) som tillverkats i Westerwald (Fig. 5B, D), strax söder om Siegburg. Westerwaldstengods var vanligt under 1600- och 1700-talen och under 1600-talet var kruset enbart glaserade i vitt och blått, vilket tyder på att stengodset från hamngatan kan dateras till 1600-talet. Båda Westerwaldkrusen påträffades i latrin 2.

Det framkom även stengods från Frechen, som ligger i närheten av Siegburg i Tyskland. I latrin 2 framkom ett intakt salvekrus (MMA116:30) som var 4,5 cm högt (Fig. 6B). Denna typ av Frechenkeramik dateras till 1600-talet, vilket överensstämmer med den övriga keramiken i latrin 2. Ett identiskt salvekrus som påträffades i Amsterdam har daterats till perioden 1575-1625 (Gawronski 2017: Fig. 373).

Figur 5. Stengods från Hamngatan. A, C) Siegburg. B, D) Westerwald. A) MMA116:47. B) MMA116:27. C) MMA116:46. D) MMA116:28.

Figur 6. A) Mallingkanna från Holland MMA116:25. B) Salvekrus från Frechen i Tyskland MMA116:30

Fajans / Majolika

Antalet fajans- och majolikaskärvor uppgick till sex stycken och de har fördelats på två kannor samt ett fat. En av kannorna (MMA116:62) påträffades som ett lösfynd och denna kanna är sentida och den kan dateras till 1800-talet.

I latrin 2 påträffades fyra skärvor (MMA116:25) tillhörandes en så kallad Mallingkanna (Fig. 6A). Denna typ av fajans hade ett ljust gods och den var glaserad med en tennglasyr i blå kulör, och den tillverkades ursprungligen i Holland från 1600-talets första del. Liknande fajans har bland annat påträffats på Krapperups Slott i nordvästra Skåne (Carelli 2003:192).

En skärva majolika (MMA116:39) (Fig. 7A) påträffades i latrin 1. Skärvan har tillhört ett fat i flera olika kulörer och mönstret är fantasifullt med olika geometriska former. Majolikan är med största sannolikhet av holländsk proveniens och mest troligt är att den tillverkats i Haarlem kring 1600.

Figur 7. A) Majolikaskärva från Holland MMA116:39. B) Keramik från Polen/Böhmen MMA116:24. C) Aladåbform från Holland (MMA116:26).

Vitgods

I latrin 2 påträffades två oglaserade skärvor av vitgods och båda hade tillhört samma föremål (MMA116:26) (Fig. 7C). Föremålet var mönstrat och djupt och troligtvis har det varit en aladåbform. Utifrån det vita godset bör den ha varit holländsk och med hänsyn till den övriga keramiken i latrin bör den ha deponerats under 1600-talets första del. Aladåber fanns redan tidigare men först med 1600- och 1700-talen blev de vanligare och det stora genomslag i Sverige var under 1700-talet, då man tog till sig mycket av det franska språket och det franska köket (Wikström 2002:55). Formen var sannolikt exotisk i den danska staden.

Hårt lergods

I latrin 2 påträffades två skärvor från en kruka av grått hårt lergods (MMA116:24) (Fig. 7B). Denna typ av keramik är ovanlig i Skandinavien men den klassificeras som ett lergods från södra Polen och Böhmen i nuvarande Tjeckien. Utifrån den övriga keramiken i latrin bör

skärvorna dateras till början av 1600-talet. Liknande keramik har bland annat påträffats i Stockholm och keramiken brukar anses vara i omlopp i Östersjöområdet från 1500-talets mitt till en bit in i 1600-talet (Johansson 2012:91). Keramiken är förknippad med humleodlingar i Böhmen, där krukorna användes som emballage för humlen.

Jydepotter

I östra Danmark; på Fyn och Jylland tillverkades jydepotter under perioden 1550 till 1920. Keramiken var enkel till sin utformning och den var tillverkad med ringling och kärnen var oglaserade. Jydepotter påträffas i relativt stor mängd i södra Skandinavien och vid Hamngatan framkom sammanlagt 35 skärvor. Samtliga skärvor har tillhört trebensgrytor (Fig. 8) och skärvorna var relativt stora. Grytorna har med största sannolikhet använts som kokkärl och de kan dateras till början av 1600-talet.

Figur 8. Jydepotter från latrin 2. A) MMA116:34. B-C) MMA116:35.

Sammanfattning

Den tidigaste keramiken från Hamngatan i Malmö har sannolikt deponerats under 1200-talet. Från denna tid finns skärvor efter kannor av inhemskt äldre glaserat rödgods, skärvor till en trebensgryta av yngre svartgods från Tyskland samt ett protostengods från Siegburg i Tyskland. Materialet under högmedeltid från Hamngatan kan anses vara ett normalt skånskt 1200-talsmaterial.

Man kan notera att det helt saknas någon keramik på Hamngatan under perioden 1300 till slutet av 1500-talet. Från omkring 1600 dominerar det yngre glaserade rödgodset av inhemsk proveniens kraftigt, men det finns även skärvor efter importerad keramik i olika godstyper. Keramiken utgörs av fajanser och majolika från Holland, rödgods och vitgods från Tyskland, flera olika typer av stengods från Tyskland, jydepotter från Danmark samt en kruka från Polen/Böhmen. Av det holländska materialet kan en adalåbform noteras och sammantaget är materialet exklusivt. Keramikmaterialet från undersökningen år 2018 i Hamngatan i Malmö representerar människor som levde i samhällets övre skikt.

Kritpipa

I latrin 2 påträffades fem skaft och en fragmenterad klack (MMA116:64) till olika kritpipor. En av kritpiporna var ornerade med taggar på skaftet. Piporna var tillverkade av vitbrännande leror och de var sannolikt av holländsk proveniens, med en datering till 1600-talets första hälft.

Kakel

I huset vid Adelgatan och vid norra grunden påträffades bitar av kvadratisk eller rektangulärt ugnskakel. Ugnskaklet kan dateras till 1600-talet eller 1700-talets första hälft.

Litteratur

Carelli, P. 2003. *Krappert och det feodala landskapet*. Gyllenstiernska Krappertsstiftelsen. Nyhamnsläge

Drenkhahn, U. 2017. Die Keramik der archäologischen Untersuchungen im „Lübecker Handwerkerviertel“. *Studien zum Bronzeguss und zur Keramik im mittelalterlichen Lübeck*. Lübecker Schriften zu Archäologie und Kulturgeschichte 31. Verlag Marie Leidorf GmbH. Rahden/Westf., sid. 301-354

Gaimster, D. 1997. *German Stoneware 1200–1900*. London

Gawronski, J. (ed.). 2012. *Amsterdam Ceramics. A city's history and an archaeological catalogue 1175-2011*. Amsterdam

Johansson, M. 2012. Keramik. I: Söderlund, K. *Storkyrkobrinken. Gamla Stan, Stockholm stad, RAÄ 103*. Stockholms stadsmuseum rapporterar 19. Stockholm

Leibgott, N.-K. 2001. Keramikken fra Farum Lillevang. I: Kock, J. (red.). *Hikuin 28. Middelalderlige Pottermagerovne i Danmark*. Højbjerg, sid. 127–138

Wikström, K. 2002. *Det dukade bordet*. Nordiska museets förlag. Stockholm

Bilaga 4

Figur 1. Trebensgryta, latrin 2.
MMA 116:11. Skala 1:2.

Figur 2. Trebensgryta, larin 1.
MMA 116:44. Skala 1:2.

Figur 3. Skål, latrin 2.
MMA 116:15. Skala 1:3.

Figur 4. Skål, latrin 2.
MMA 116:17. Skala 1:4.

Figur 5. Fat, latrin 2.
MMA 116:14. Skala 1:1.

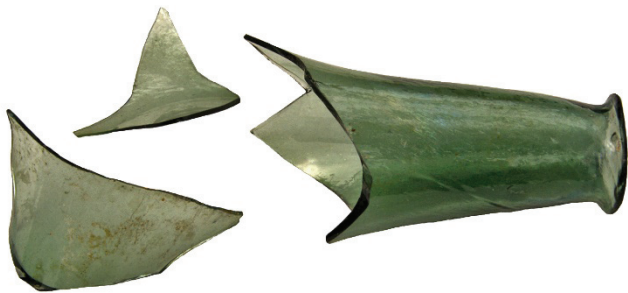
Figur 6. Ugnskakel, Hus vid
Adelgatan. MMA 116:63. Skala 1:1.

Figur 7. Krus, latrin 2. MMA 116:28. Skala 1:1.

Figur 8. Krus, latrin 2. MMA 116:27. Skala 1:1.

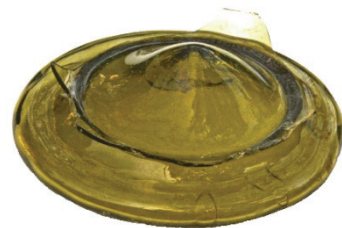
Figur 9. Flaska, källare vid Stortorget. MMA 116:66. Skala 1:2.

Figur 10. Flaska, latrin 2. MMA 116:68. Skala 1:3.

Figur 11. Flaska, latrin 2. MMA 116:69. Skala 1:2.

Figur 12. Glas, latrin 2. MMA 116:71. Skala 1:2.

Figur 13. Glas, latrin 1.
MMA 116:72. Skala 1:1.

Figur 14. Glas, latrin 2.
MMA 116:75. Skala 1:1.